

ІНФОРМАЦІЙНО-АНАЛІТИЧНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРОТИДІЇ РЕЙДЕРСЬКОМУ ЗАХОПЛЕННЮ АКЦІОНЕРНИХ ТОВАРИСТВ

МІГУС І.П.

*доктор економічних наук, професор, проректор з наукової роботи,
ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК», м. Київ, Україна*

ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-6939-9097>

У засобах масової інформації дуже часто розгортаються дискусії з приводу протиправного перерозподілу власності, постійних рейдерських атак, протиправних захоплень підприємств, установ, організацій або так званого «рейдерства». Термін «рейдерство» настільки увійшов в лексикон повсякденного життя, що ігнорувати сам факт існування цього явища безглуздо.

Питанням вивчення основних методів та способів здійснення рейдерських захоплень присвячено низку праць зарубіжних та вітчизняних науковців та практиків, а саме: Андрушків Б.М. [1], Бурбело О.А., Беліков О. [2], Варналій З.С. [3], Васильчак С.В. [4], Зеркалов Д.В. [5], Козаченко Г.В., Пономарьов В.П., Ляшенко О.М. [6], Крутов В.Є. [7], Лазуренко В.І. [8], Живко З.Б. [9], Бабіна Н.О. [10], Туник І.Ю., Поляков В.А. [11].

Не дивлячись на достатню кількість науково-практичних праць з питань рейдерства, на жаль залишаються не систематизованими інформаційно-аналітичні джерела для вибору методів захоплення, що й підтверджує актуальність дослідження.

Опрацювання сучасних підходів зарубіжних та вітчизняних науковців і практиків до здійснення рейдерського захоплення, дозволило виокремити його основні етапи (рис. 1).

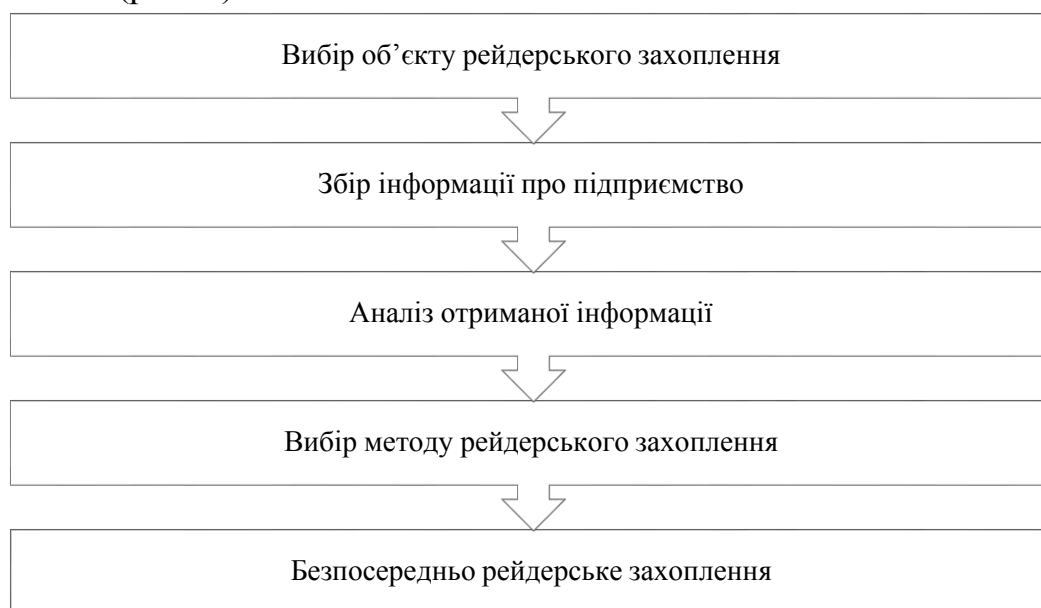

Рис. 1. Основні етапи рейдерського захоплення підприємства

Джерело: складено автором на основі [1-11]

Більшість науковців та практиків є одноставними щодо *першого етапу*, який полягає у виборі об'єкту рейдерського захоплення. Як свідчить практика рейдерства, головними критеріями є, по-перше, прибутковість та чималі активи (перш за все їх ліквідність) підприємств, а по-друге, доступність об'єктів для рейдерських атак.

На *другому етапі* відбувається збір інформації про підприємство-об'єкт рейдерського захоплення. Існують способи, що дозволяють на законних підставах отримати повну і конкретну інформацію про організацію, від яких захиститися неможливо, але звести до мінімуму можна, тому треба чітко розуміти з яких джерел інформація про компанію може бути зібрана і враховувати це при здійсненні своєї діяльності.

Достатньо повну класифікацію інформації щодо діяльності підприємства та джерел її отримання у своїх працях надають зарубіжні та вітчизняні вчені, а саме: Костомаров М. [12], Твердохліб М.Г., Шарапов О.Д. [13], Черняк О.І. [14] та інші.

Вони наводять основні види та джерела отримання інформації про підприємство (табл. 1).

Маючи в своєму розпорядженні таку інформацію, відкриваються великі можливості по захопленню обраного підприємства, особливо якщо воно вже займає частину потрібного ринку.

Вивчення способів отримання інформації, дозволило систематизувати їх за джерелами отримання (рис. 2).

Одним із способів отримання необхідної інформації є можливість подачі запиту від міноритарного акціонера або їх представника за їх дорученням. Так, акціонер може дізнатися відомості з реєстру акціонерів, імена власників акцій, число акцій у них, а також дані про емітента, його засновників, про розмір статутного капіталу суспільства. Все це можна зажадати у реєстроутримувача, володіючи пакетом всього лише від 1% акцій.

Єдиним винятком з доступу до документів є обмеження можливості отримання бухгалтерського обліку та протоколів засідань. Така можливість надається тільки акціонерів, що мають в сукупності не менше 25% голосуючих акцій товариства.

Товариство зобов'язане забезпечити акціонерам доступ до таких документів: договір про створення товариства; статут товариства; документ про державну реєстрацію товариства; документи, що підтверджують права товариства на майно, яке перебуває на його балансі; внутрішні документи товариства; положення про філію або представництво товариства; річні звіти; документи бухгалтерського обліку та бухгалтерської звітності; протоколи загальних зборів акціонерів; звіти незалежних оцінювачів; списки афілійованих осіб товариства; списки осіб, які мають право на участь у загальних зборах акціонерів; проспекти емісії, щоквартальні звіти емітента; інші документи.

Основні види та джерела отримання інформації про підприємство

Види інформації	Джерела отримання інформації	Характеристика за ознаками			
		Доступність	Терміновість отримання	Надійність (вірогідність)	Придатність до обробки
Комерційні джерела					
Рекламна	Передавання інформації для її сприйняття через зір, слух	Висока	Висока, середня	Низька	Недостатня
Довідкова (фірми-постачальника, продавці)	Отримання даних на штатній основі від посередників, споживачів, клієнтів, експертів	Висока, середня	Середня	Середня	Середньо-достатня
Фінансово-торговельна	Отримання даних за результатами комерційної діяльності	Середня, низька	Середня, низька (річні звіти)	Висока	Достатньо висока
Ярмарково-виставкова	Отримання даних і результатів демонстрування товарів	Середня, низька	Низька	Середня	Недостатня
Публічні джерела					
Газетно-журнальна	Отримання інформації із газет і журнальних публікацій	Висока	Середня, низька (журнали)	Середня (газети), висока (журнали)	Середня (газети), висока (журнали)
Телебачення, радіо, Інтернет, факс	Отримання інформації за допомогою техніко-електронних і комп'ютерних засобів зв'язку	Висока	Висока	Середня	Недостатня. (Інтернет, факс)
Довідники, статистичні збірники, офіційні документи	Отримання інформації із спеціалізованої літератури за замовленням	Середня	Низька	Висока	Висока
Персональні джерела					
Особистісно-сімейні	Отримання інформації за допомогою спілкування у сім'ї, з друзями тощо	Висока	Висока	Низька	Недостатня
Публічні чутки	Отримання інформації за допомогою спілкування у громадських колах	Висока	Середня	Низька	Недостатня
Емпіричні джерела					
Досвід	Отримання інформації завдяки використанню її в минулому	Висока	Низька	Середня	Середньо достатня

Джерело: систематизовано за [12-14]

Рис. 2. Джерела та способи отримання інформації рейдерами

Джерело: складено автором за [15]

Другим способом збору інформації є подача запитів до органів державної влади, які зобов'язані вести інформаційні реєстри. Серед державних органів, чий реєстри доступні, найбільш цінними є такі:

1) *органи державної фіскальної служби.* Інформацію про будь-якому юридичну особу можна запросити з податкових органів. Відомості і документи в Єдиному державному реєстрі юридичних осіб є відкритими і загальнодоступними. Видаватися з реєстру можуть як виписки, так і копії відповідних документів про наступну інформацію:

- найменування;
- адреса;
- засновники (учасники) юридичної особи;
- установчі документи;
- розмір статутного капіталу;
- прізвище, ім'я, по батькові та посада особи директора, а також паспортні дані такої особи;
- ліцензії, отримані юридичною особою;

- філії та представництва;
- дата постановки на облік;
- коди за КВЕД;
- номер і дата реєстрації юридичної особи в якості страхувальника;
- про територіальному органі Пенсійного фонду;
- про виконавчий орган Фонду соціального страхування;
- про територіальному фонді обов'язкового медичного страхування;
- про банківські рахунки тощо.

2) *органи державної реєстрації прав на нерухомість* зобов'язані надавати інформацію про проведену реєстрацію та зареєстровані права будь-якій особі. Така інформація надається в будь-якому органі, який здійснює реєстрацію нерухомості, незалежно від місця скоєння реєстрації. Цей орган зобов'язаний надавати відомості, що містяться в Єдиному державному реєстрі прав, про будь-який об'єкті нерухомості.

Виписки з Єдиного державного реєстру прав містять:

- опис об'єкта нерухомості;
- зареєстровані права на нього;
- обмеження (обтяження) прав;
- відомості про існуючі на момент видачі виписки претензій і заявлених в судовому порядку прав вимоги щодо даного об'єкту нерухомості.

3) *митні органи*. Доступ до наявної у митних органів документованої інформації можуть отримати будь-які організації, але лише щодо себе.

Митні органи накопичують інформацію, що включає такі відомості:

- про засновників організації;
- про державну реєстрацію юридичної особи;
- про склад майна;
- про відкриті банківські рахунки;
- про діяльність в сфері ЗЕД;
- про місцезнаходження організації;
- про постановку на облік в податковому органі;
- про платоспроможність осіб, включених до реєстрів і здійснюють діяльність в галузі митної справи.

4) *реєстри, що мають галузевий характер*: реєстр кредитних установ, підприємств роздрібною торгівлі, торговців цінними паперами, реєстраторів, нотаріусів, будівельних організацій тощо [16].

Третій спосіб - це отримання даних від державних органів після проведення позачергових «замовних» перевірок, якщо вони були пов'язані з виїмкою документів або витребуванням копій корпоративних і фінансово-господарських документів. Платник податків зобов'язаний надати податковому органу необхідну інформацію і документи у випадках і порядку, передбаченому Податковим Кодексом.

Якщо документи не надаються організацією добровільно, виїмка документів проводиться примусово. Причому, якщо копій документів недостатньо або оригінали можуть бути знищені, приховані або виправлені, то податковий орган може вилучити оригінали документів.

Ще одним прикладом отримання документів є перевірка поліції, якій надається право отримувати від громадян і посадових осіб необхідні пояснення, відомості, довідки, документи і копії з них.

Отже, державні наглядові органи мають право отримувати від підприємств інформацію та документи в рамках покладених на них обов'язків, але можуть бути вилучені лише ті документи, які мають безпосереднє відношення до перевірки.

Таким чином, крім документів, які уповноважують державні органи на проведення виїмки, документи, що вилучаються повинні відповідати завданням перевірки.

У відповідності з четвертим способом отримати нові документи від підприємства можна в межах судової справи. Рейдери можуть подати на організацію в суд, навіть за вигаданими підставами, та абсолютно легально вимагати через суд важливі документи та інформацію. В даному випадку їм необхідно буде довести лише те, що дані документи не можуть бути отримані позивачем по справі самотійно і що вони необхідні для розгляду справи в суді. Наприклад, в подібному процесі можна отримати повний реєстр акціонерів або останній бухгалтерський баланс.

П'ятим способом є звернення із запитом до комерційних компаній, які спеціалізуються на веденні власних інформаційних реєстрів за умови, що їх виписки будуть доказами і приймаються господарськими судами.

У подібних організаціях можна отримати таку інформацію:

- відомості про державну реєстрацію;
- відомості про статутний капітал;
- контактну адресу інформацію;
- заявлені види діяльності;
- відомості про власників;
- відомості про керівництво;
- банківські рахунки юридичної особи;
- короткі відомості про податковий облік та стан сплати податкових зобов'язань;
- дату наявного останнього бухгалтерського балансу;
- вибіркові показники бухгалтерської звітності;
- участь юридичної особи як власника в інших юридичних особах;
- коротку інформацію про участь у зовнішньоекономічній діяльності;
- інформацію про факт наявності у провадженні у Господарському суді справи про банкрутство;
- інформація про нерухомість, яка знаходиться у власності або оренді.

Наступним способом є отримання інформації шляхом звернення до безпосередніх партнерів та конкурентів підприємства-мішені, які можуть надати як усну інформацію, так і копії документів: договорів, рахунків, платіжних доручень тощо про його діяльність.

На третьому етапі отримана інформація систематизується та опрацьовується. Основними напрямками, за якими групується отримана ними інформація, систематизована нами на рис. 3.

Основні напрями, за якими групується отримана рейдерами інформація
створення підприємства та його основні власники
<ul style="list-style-type: none"> • основні акціонери; • історія приватизації компанії; • установчі документи; • регламенти та положення; • рішення органів управління; • угоди з акціями; • обставини проведення додаткових емісій
керівництво та персонал
<ul style="list-style-type: none"> • корпоративна структура; • стилі управління; • неформальні лідери; • оплата праці та заохочення; • корпоративні конфлікти
майно та напрями діяльності
<ul style="list-style-type: none"> • активи; • партнери; • контрагенти; • адміністративний ресурс; • угоди компанії; • процедурні та інші питання тощо
фінансовий стан
<ul style="list-style-type: none"> • розміри дебіторської заборгованості; • розміри кредиторської заборгованості; • непогашені кредити та їх пролонгація; • застава по кредитах; • прибутковість

Рис. 3. Основні напрями, за якими групується отримана рейдерами інформація

Джерело: складено автором за [16-23]

Для більш чіткого уявлення про підприємство також встановлюють його сильні та слабкі сторони, здійснюючи SWOT-аналіз, або шляхом використання інших методів обробки інформації, за окремими напрямами його діяльності.

На четвертому етапі в залежності від результатів, отриманих на попередньому, відбувається вибір безпосередніх методів здійснення рейдерського захоплення.

Зазвичай, більшість авторів вказують на такі з них:

- скупка акцій однією особою або групою взаємопов'язаних осіб;
- підробка внутрішніх документів;
- підробка реєстрів акціонерів;
- конфлікт в акціонерному товаристві;
- порушення законодавства.

Скупка акцій у міноритарних акціонерів є одним із найбільш розповсюджених способів захоплення акціонерних товариств. Спочатку рейдери викупувають невелику кількість акцій, що дає їм можливість брати участь у зборах акціонерів, звертатися до керівництва компанії з вимогою надати фінансову документацію, певним чином впливати на думки інших власників акцій.

В подальшому, рейдерська компанія одержує контроль над все більшими пакетами акцій: спочатку блокуючим (більше 25%), потім контрольним (більше 50%+1 акція). Одержати контроль можна декількома способами: шляхом як скупки акцій, так і одержання доручення на голосування від імені інших власників. В ідеалі поглинач намагається викупити в керівництва пакет акцій, що дозволяє одноосібно або за допомогою афілійованих осіб забезпечити на зборах акціонерів кворум (більше 60% акцій) і приймати будь-які рішення, у тому числі про збільшення статутного капіталу й відчуження активів (для внесення змін в статут або ухвалення рішення про ліквідацію підприємства необхідно більше 75% акцій) [24].

Підробка внутрішніх документів. Найбільш поширенні комбінації незаконного позбавлення власності, пов'язані з отриманням оригіналів чи копій корпоративних документів акціонерного товариства та їх підробкою. Найчастіше – це протоколи Загальних зборів акціонерів чи протоколи засідань Спостережної ради, залежно від того, до компетенції якого органу віднесено прийняття важливих рішень згідно зі статутом товариства (обрання органів управління, призначення тимчасово виконуючого голови правління, відчуження майна, укладення правочинів та ін.) [25].

Підробка реєстрів акціонерів. Вступивши у незаконні взаємовідносини із реєстратором власників іменних цінних паперів, зацікавлені у поглинанні особи можуть змінити на власну користь реєстри, скликати позачергові збори акціонерів та оголосити про переобрання Правління та Спостережної ради. Особливо гостро це питання стоїть на даний час, коли акціонерні товариства відповідно до Закону України «Про акціонерні товариства» [26] та Закону України «Про цінні папери та фондовий ринок» [27] повинні змінити форму випуску своїх акцій з документарної на бездокументарну. Для цього їм необхідно повідомити всіх акціонерів про відповідну подію, але оскільки реєстри акціонерів в більшості випадків склалися на момент створення акціонерного товариства в процесі його приватизації або при додаткових емісіях, реєстратори зіткнулись із наступними проблемами:

- смерть акціонерів;
- зміна місця проживання;
- зміна прізвища;
- перебування у місцях позбавлення волі;
- перебування за кордоном тощо.

Особи, з якими не було встановлено контакту, стають потенційними «жертвами» на зміну у реєстрі акціонерів права власності на їх акції. Саме тому спільні дії Сектору корпоративного захисту Служби економічної безпеки та

корпоративного секретаря допоможуть вчасно знайти таких акціонерів та запобігти крадіжці їх акцій.

Конфлікт в акціонерному товаристві. Наявність внутрішнього корпоративного конфлікту між групами акціонерів та менеджментом є негативним фактором, яким у зручну мить завжди скористається третя сторона. Прикладів з практики чимало, найпростіший – неправильно сформульований порядок денний загальних зборів у пункті «управління активами», під яким розглядається продаж стратегічного об'єкту. Безумовно, що це рішення зборів може бути скасовано у судовому порядку, але поки власники товариства довідаються та поки триватиме судовий процес, об'єкт може бути перепроданий іншій компанії, пов'язаній з організатором угоди.

Порушення законодавства. Недотримання акціонерним товариством чинного законодавства на ринку цінних паперів, про що довідалась недружня сторона, передумова зустрічі з регулятором. Грінмейл поширений спосіб заяви про себе рейдерами, але дотримання компанією встановлених правил гри на фондовому ринку – найкращий захист від небажаних махінацій. Найчастіше зміст листів до Національної комісії з цінних паперів та фондового ринку є пов'язаним з порушенням загальновідомих прав акціонерів: відсутність або несвоєчасне персональне повідомлення про проведення загальних зборів; ненадання інформації щодо порядку денного загальних зборів; невивплата дивідендів акціонерам; невидача або наявність у акціонерів сертифікатів акцій старого зразку; ненадання та/або неоприлюднення особливої інформації та інформації про результати фінансово-господарської діяльності товариства за рік тощо [28].

Основними методами здійснення рейдерських захоплень, які мають найбільше розповсюдження в Україні є:

- 1) скупка акцій;
- 2) зміна керівництва;
- 3) помилки при приватизації.

При реалізації першого методу рейдери скуповують 10-15% акцій, а цього зазвичай достатньо, аби ініціювати збори власників і ухвалити потрібне рішення, наприклад щодо зміни керівництва. Типовим є приклад корпоративного конфлікту, що виник навколо публічного акціонерного товариства «Універмаг «Україна». Він був пов'язаний з низкою неправомірних дій представників колишнього менеджменту універмагу та інших осіб і мав на меті відсторонення від контролю за ситуацією на підприємстві міжнародного акціонера, якому належить 92,7% статутного капіталу товариства. Відбувалися маніпуляції з організацією засідань наглядової ради та загальних зборів акціонерів, що давало можливість особам, які мали значно меншу частку в статутному капіталі, вчиняти дії, що суперечили інтересам інших акціонерів [29].

При використанні другого методу, змінюється через наймане керівництво, яке може просто «виводить» активи на підконтрольні рейдеру структури або бере кредити під заставу власності під завищені відсотки. Ситуація, що склалася навколо ПАТ «Готельно-туристичний комплекс «Інтурист-Закарпаття» є яскравим прикладом такого способу захоплення. Прокуратурою

Закарпатської області порушено і розслідуються кримінальні провадження за ознаками вчинення кримінальних правопорушень у сфері службової діяльності при переоформленні складу органів управління комплексу. Правопорушення полягає в тому, що голові правління було пред'явлено сфальсифікований протокол загальних зборів акціонерів, згідно з яким призначено новий склад правління, а також протокол наглядової ради у складі, суттєво відмінному від обраного на загальних зборах. Крім того, було змінено охорону готельного комплексу та встановлено контроль за установчими документами і печаткою підприємства [30].

Використання третього методу можливе тоді, коли підприємство приватизується незаконним шляхом. Прикладом є ситуація, що склалася навколо сільськогосподарського ТОВ «Бучанський». Під час оформлення землевпорядної документації ТОВ «ВВ-Брік Траст» на земельні ділянки розміром 18,4370 га було порушено вимоги Земельного кодексу України та Постанови КМУ від 26 травня 2004 р. № 677, якою затверджено Порядок розробки проектів землеустрою щодо відведення земельних ділянок. Зокрема, проекти землеустрою з органами містобудування та архітектури не погоджувались та головою сільської ради не підписувались. Крім цього, на більшості земельних ділянок, переоформлених та переданих до ТОВ «ВВ-Брік Траст», розташовано нерухоме майно колишнього КСП, право власності на яке зареєстроване в Києво-Святошинському БТІ за рядом фізичних та юридичних осіб. При цьому більшість власників об'єктів нерухомості мають чинні рішення сесій сільської ради про надання дозволів на розробку проектів землеустрою щодо відведення їм в оренду ділянок. Більше всього рейдерських атак було здійснено у передкризові 2007 – 2008 роки. У цей період зареєстровано сотні протиправних захоплень підприємств, підставою для яких стали ухвали і рішення судових інстанцій. З цієї кількості 11 підприємств мали стратегічне значення для економіки та безпеки держави. Зокрема, йдеться про ВАТ «Турбоатом» (м. Харків), ВАТ «Запоріжжяобленерго», Державну акціонерну холдингову компанію «Чорноморський суднобудівний завод» [31-38].

Зазначені вище методи є так званими «класичними», проте останнім часом в умовах фінансово-економічної кризи традиційне рейдерство, засноване на юридичних маніпуляціях, пішло на спад, а натомість використовуються захоплення, що ґрунтуються на економічних моделях та використанні різноманітних інформаційних ресурсів.

Вважаємо, що новітні форми рейдерства доцільно об'єднати у дві основні групи:

- 1) боргові (з використанням кредиторської заборгованості, бюджетної заборгованості та з використанням застави);
- 2) корупційні [39].

Окремо вони застосовуються досить рідко, найчастіше можна зустріти їх комбінації між собою.

У схемах з використанням *кредиторської заборгованості* найважливіше – це отримання інформації про фінансовий стан підприємства, а точніше - про фінансову стійкість та її межі. Після отримання якої, рейдер приступає до

скуповування кредиторської заборгованості підприємства, і чим більший її обсяг він консолідує, тим більше у нього шансів поглинути бізнес без особливого ризику (рис. 4).

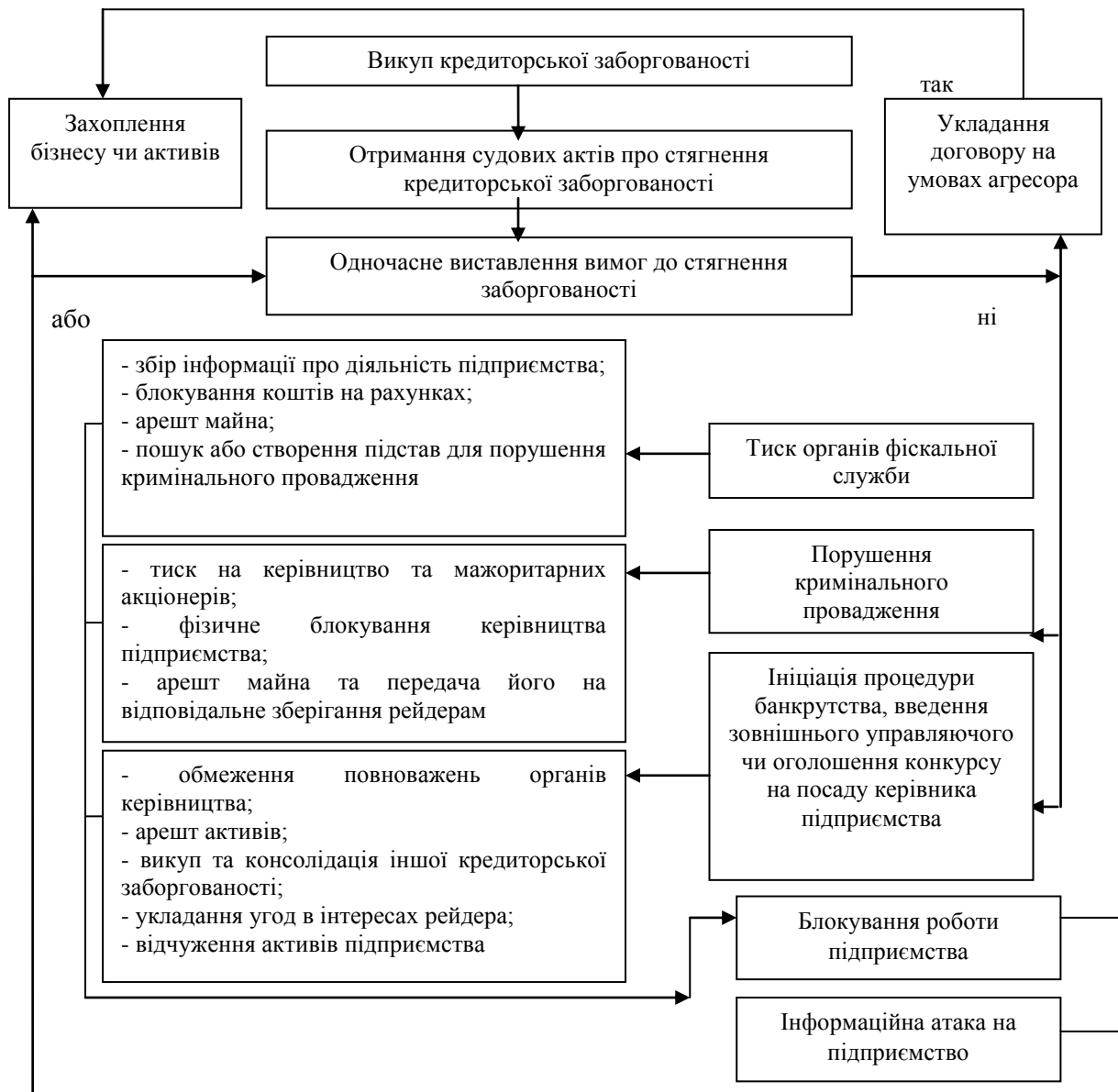

Рис. 4. Схема здійснення рейдерського захоплення з використанням кредиторської заборгованості

Джерело: складено автором на основі [40-48]

Так, якщо у підприємства є кілька дрібних заборгованостей, рейдер скуповує їх і пред'являє до одноразової оплати. Тут є показовою ситуація, що склалася навколо ДП НАЕК «Енергоатом». У період з 2002 року і дотепер на території України, Республіки Молдова та деяких країн Європейського Союзу компанією «Remington Worldwide Limited» (Гібралтар) і компаніями, яким вона передала право на здійснення вимог проти України та ДП «НАЕК «Енергоатом», були ініційовані численні судові процеси. Головна мета полягала в заволодінні активами ДП «НАЕК «Енергоатом» та інших енергетичних компаній і банків України. Прикрим є те, що зазначені незаконні схеми заволодіння коштами та

майном були «узаконені» рішеннями судів Республіки Молдова, відповідно до яких визнано борг ДП «НАЕК «Енергоатом», ПАТ «Дніпрообленерго», ПАТ «Одесаобленерго», ТОВ «Луганське енергетичне об'єднання», «Миколаївобленерго» на суму понад 350 млн. грн. [49].

Схема використання *застави* з метою поглинання бізнесу або активів - це по суті додатковий метод, який використовується при поглинанні підприємства, в тому числі і через права на кредиторську заборгованість. Учасниками реалізації цієї схеми зазвичай виступають банки-кредитори, з якими компанія уклала договір про кредитування під заставу майна. Вони можуть діяти від свого імені або залучити групу професійних рейдерів (рис. 5).

Рис. 5. Схема здійснення рейдерського захоплення з використанням заставного майна підприємства

Джерело: складено автором на основі [50-58]

За наведеною вище схемою було здійснено рейдерське захоплення ТОВ «Черкаська продовольча компанія» (ТОВ «ЧПК»). Так, Господарським судом Черкаської області було ухвалено рішення про визнання ТОВ «ЧПК» банкрутом і відкриття ліквідаційної процедури за поданням АТ «Укресімбанк», який виступав в ролі кредитора підприємства, яке отримало мільйонний кредит під заставу своїх майнових комплексів. Також було судом скасовано заборони на майно боржника, накладені ухвалою суду від 1 червня 2011 року та будь-які інші обмеження щодо розпорядження майном цього боржника. А 17 червня 2015 року близько 20 години визначений у постанові суду арбітражний керуючий здійснила дії щодо виконання вищевказаного рішення господарського суду та разом зі своїм помічником за підтримки невідомих 70 осіб, грубо порушуючи громадський порядок, із застосуванням фізичної сили, потрапили до приміщення ТОВ «ЧПК» [59].

Соснівський РВ в м. Черкаси за цим фактом вніс відомості до Єдиного реєстру досудових розслідувань за ознаками кримінального правопорушення, передбаченого ч. 2 ст. 296 КК України (хуліганство, тобто грубе порушення громадського порядку з мотивів явної неповаги до суспільства, що супроводжується особливою зухвалістю та винятковим цинізмом, вчинене групою осіб [60].

Схема з *бюджетною заборгованістю* являє собою яскравий приклад використання механізмів примусу держави в приватних інтересах. Для її реалізації агресор вступає в змову з співробітниками того відомства, у повноваженнях якого виявилися борги підприємства, що впливають на його фінансовий стан. Ними можуть виявитися будь-які державні організації, куди підприємство повинно здійснювати відрахування. Наприклад, Державна фіскальна служба, Пенсійний фонд тощо. Однак найчастіше відомством тиску обирається Державна фіскальна служба, права якої чітко прописані в Податковому кодексі України, та є досить широкими щодо економічної діяльності підприємства. При цьому видима частина активної діяльності може представлятися як самостійна робота державного органу з примусового погашення кредиторської заборгованості перед бюджетом (рис. 6).

Що стосується *корупційних методів* протиправного захоплення підприємств і бізнесу, то вони є досить актуальними для України, привабливими для рейдерів та відносно прості у виконанні. Ця схема являє собою одну з найбільш примітивних, втім, її примітивність не знижує її ефективність, оскільки основний її важіль досить жорсткий – це позбавлення керівників і власників об'єкта волі до опору і добровільний вибір продажу бізнесу замість притягнення до кримінальної відповідальності [61]. Корумповані співробітники правоохоронних органів, а це, як правило, співробітники слідчих підрозділів і прокуратури, виступають в реалізації такої схеми як активні співучасники. Однак їх співучасть важко довести, оскільки їх дії виглядають як самостійні. Отже, аналіз особливостей здійснення рейдерських захоплень в Україні показав, що в більшості з них суттєву роль відіграє корупційна складова із залученням органів державної влади різних рівнів.

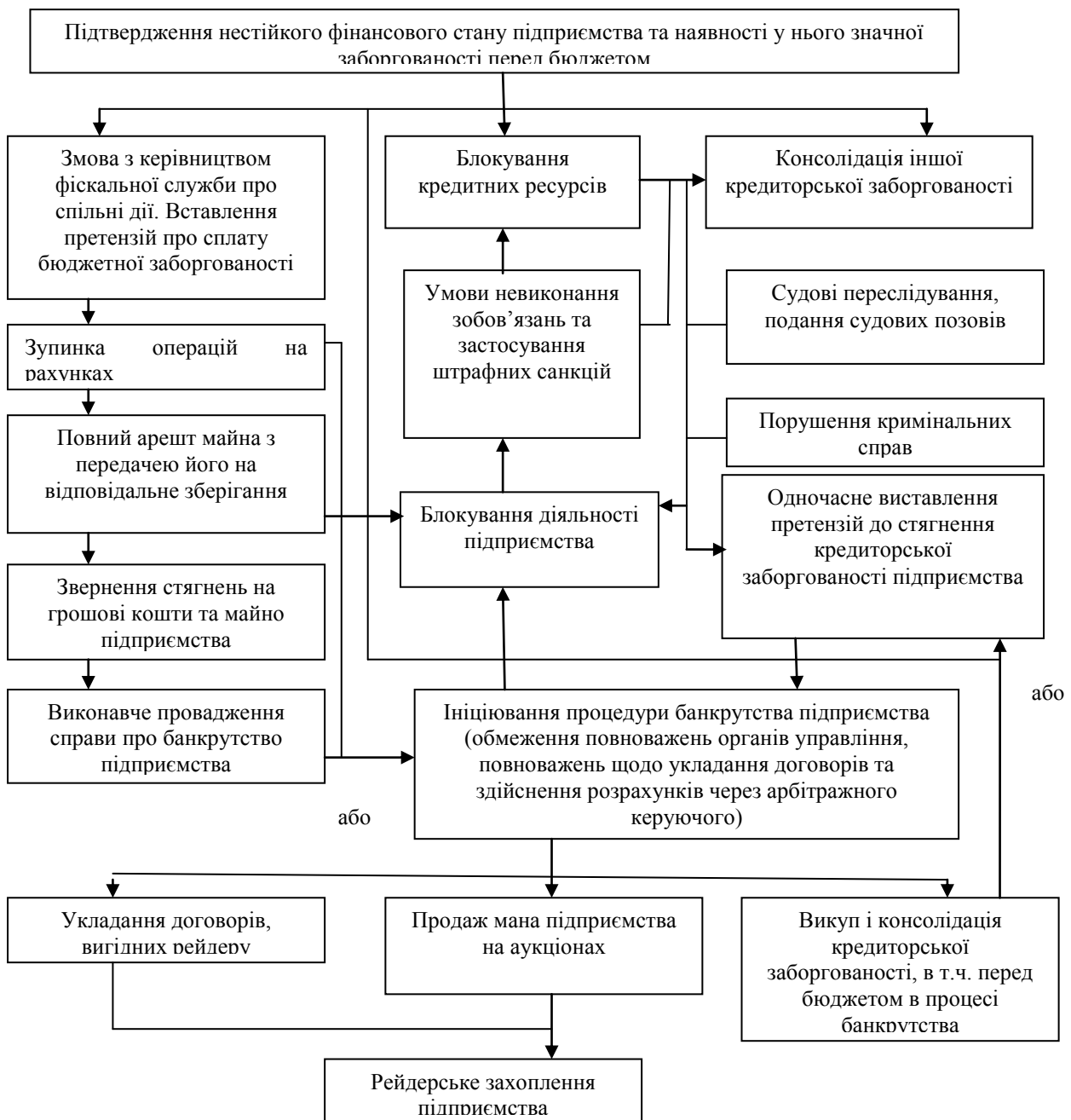

Рис. 6. Схема здійснення рейдерського захоплення з використанням бюджетної заборгованості

Джерело: складено автором на основі [62-70]

Вважаємо, що створення Служби економічної безпеки та її взаємодія із корпоративним секретарем дозволить знизити вплив зазначених загроз, оскільки саме корпоративний секретар безпосередньо відповідає за архів товариства, в якому зберігаються документи (статут та зміни і доповнення до нього, свідоцтво про державну реєстрацію юридичної особи, свідоцтво про реєстрацію випуску цінних паперів товариства, протоколи загальних зборів, засідань Спостережної ради, виконавчого органу, ревізійної комісії, накази, розпорядження тощо), організує ведення журналу обліку заходів взаємодії з акціонерами та іншими заінтересованими особами, в якому робиться запис про час, особу та тип документу, копію якого видано. Акціонерне товариство

повинно заздалегідь подбати про заходи захисту своєї інформації для запобігання можливості її витоку.

Заключним етапом рейдерського захоплення, є безпосередньо сам процес здійснення атаки, який може відрізнятись залежно від обраного методу.

Як правило, він відбувається у такій послідовності:

1) якщо об'єкт інтересів – акціонерне товариство, особливо те, яке провело кілька емісій акцій, скуповується деякий, не обов'язково контрольний пакет акцій першої емісії.

Починається судове переслідування підприємства під тим або іншим приводом з метою довести, що всі наступні емісії проведені незаконно.

Мета: залишити тільки акції першої емісії, що збільшить відсоток володіння підприємством і дозволить мати контрольний пакет, призначати потрібних директорів, розпоряджатися майном підприємства в своїх інтересах. Якщо підприємство не має кваліфікованих юристів і не може дозволити собі захист, рейдери отримують контроль над підприємством, витративши від 10000 до 50000 дол., що значно (в сотні разів) менше вартості активів підприємства. Часто перший етап супроводжується «чорним піаром», прикритим діями щодо захисту прав міноритарних акціонерів [71].

2) якщо підприємство виграло перший етап, слід низка замовних кримінальних справ, як правило, проти керівників осіб підприємства, але не проти них самих, а «за фактом», що унеможлиблює ознайомлення підприємства з матеріалами кримінальної справи [72].

Якщо підприємство зазнає фінансових труднощів, природним є продаж частини активів з метою збільшення обігових коштів для ведення подальшого захисту. Цілком законні і не суперечать прибутковості, антимонопольному законодавству угоди також підносяться як «розпродаж» майна. В рамках кримінальних справ на них накладається арешт, нові власники позбавляються можливості використовувати придбане майно і, як правило, починають судитися з підприємством, що змушує підприємство здійснювати захист з двох сторін. На цьому етапі з'являються так звані доброзичливці з рейдерів-організаторів. Керівництву пропонують відступні, обіцяють зняти тиск або вирішити «всі їхні питання в будь-яких інстанціях» за винагороду (як правило, сума «винагороди» не менша, ніж половина від ринкової вартості активів підприємства) тощо.

3) якщо підприємство пережило другий етап, проводиться силове захоплення об'єктів нерухомості підприємства, робота підприємства зупиняється і воно змушене погодитися на умови рейдерів [73].

Цей етап активно готують юристи нападу, блокуючи всі намагання підприємства порушити за фактом захоплення (а часто буває, що і відвертого розбою) кримінальні справи, використовують будь-які процесуальні зволікання.

4) Якщо після перших трьох етапів підприємство здатне в фінансовому і моральному сенсі продовжувати боротьбу, починається активна підробка документів підприємства, перепродаж за підробленими документами його активів третім особам, перереєстрація в Єдиному державному реєстрі про державну реєстрацію юридичних осіб (ЄДРПОУ) зі зміною директорів і

власників підприємства, з тим щоб в подальшому виступати вже від імені «добросовісних набувачів», яких захищає закон [74].

На цьому етапі активно і в найкоротші терміни (до 10 днів від надходження заяви) порушуються кримінальні справи проти керівників підприємства та власників під приводом, що вже вони (тобто керівництво і власники) здійснюють шахрайські дії щодо «добросовісних набувачів», підключається Управління захисту економіки Національної поліції України (раніше - УБОЗ), здійснюються перевірки фінансово-господарської діяльності підприємства. Триває чорний піар, тиск на підприємство відбувається з все більш високих рівнів МВС і прокуратури. Знову з'являються «доброзичливці», які переконують керівників та власників продати підприємство або його майно за ціною нижче ринкової, а також розрахуватися з рейдером.

5) Закінчується або повною втратою підприємства власниками або пропозицією від замовника реальної ринкової ціни за підприємство, як правило, з початку першого етапу до п'ятого проходить не менше року [75].

На жаль, до п'ятого етапу, з отриманням реальних грошей за всі активи підприємства, з сотень тисяч доходять одиниці.

Отже, вибір конкретного методу рейдерського захоплення підприємства обумовлений кількістю голосуючих акцій (часток у статутному капіталі), що належать рейдерам або підконтрольним їм особам.

Одна з цілей рейдерів при реалізації заходів щодо захоплення - створення враження сумнівності власних дій в розрахунку на неможливість подальшого оскарження останніх і повернення сторін у початкове положення в судовому порядку.

Література:

1. Економічна та майнова безпека підприємства і підприємництва. Антирейдерство / Б. М. Андрушків, Ю. Я. Вовк, Н. Б. Кирич, Л. Я. Малюта, О. Б. Погайдак та ін. Тернопіль : ТОВ Терно-граф, 2008. 424 с.

2. Беліков О. І. Рейдерство в Україні – реалії сьогодення. *Юридичний журнал*. 2014. № 1. С. 56-58.

3. Варналій З. С. Рейдерство в Україні: передумови та шляхи подолання. *Стратегічні пріоритети*. 2007. № 2 (3). С. 129-136.

4. Васильчак С. В., Сельвестр Л. Б. Рейдерство – хвороба економіки, яка прогресує Україні. *Науковий вісник НЛТУ України*. 2009. №19.13. С. 111-116.

5. Зеркалов Д. В. Рейдерство : монографія. Київ : Основа, 2011. 372 с.

6. Козаченко Г. В., Пономарьов В. П., Ляшенко О. М. Економічна безпека підприємства: сутність та механізм забезпечення : монографія. Київ : Лібра, 2003. 280 с.

7. Крутов В. Є., Булаг Ю. Правове забезпечення протидії рейдерству. *Право України*. 2009. № 9. С. 132-139.

8. Лазуренко В. И. Рейдерство: Слияние и поглощение : монографія. Москва : ТУКБН, 2009. 230 с.

9. Живко З. Б. Економічна безпека підприємства: сутність, механізм забезпечення та управління : монографія. Львів : Львівський державний

університет внутрішніх справ, 2012. 260 с.

10. Бабіна Н. О. Рейдерство як загроза економічній безпеці підприємства. *Ефективна економіка*. 2016. № 3. URL : <http://www.economy.nauka.com.ua/?op=1&z=4845>.

11. Туник И. Ю., Поляков В. А. Антирейдер : пособие по противодействию корпоративным захватам. Санкт-Петербург : Питер, 2007. 208 с.

12. Костомаров М. Информационное обеспечение управления : научное пособие. Москва, 1992. 316 с.

13. Твердохліб М. Г., Шарапов О. Д. Організація інформування керівників : монографія. Київ : КНЕУ, 1997. 180 с.

14. Черняк О. І. Системи обробки економічної інформації : підручник. Київ : Знання, 2006. 447 с.

15. Мігус (Шульга) І. П. Методи поглинання акціонерного товариства. *Наука-2010: проблеми та перспективи розвитку: тези виступів та доповідей учасників Всеукраїнської науково-практичної конференції, 22-23 квітня 2010 р., Черкаси : СУЕМ, 2010. т. 2. С. 27-29.*

16. Мігус (Шульга) І. П. Економічна безпека акціонерних товариств. *Економічна безпека держави, суб'єктів господарювання та тіньова економіка : колективна монографія / за заг. ред. проф. В. К. Васенка. Черкаси : «МАКЛАУТ», 2010. С. 146-182.*

17. Мігус (Шульга) І. П. Формування системи захисту акціонерних товариств від недружнього поглинання при публічній емісії акцій. *Вчені записки Університету «КРОК»*. 2010. №24. С. 95-101.

18. Мігус (Шульга) І.П. Захист від ворожого поглинання при IPO: досвід США. *Вісник СУЕМ*. 2010. №1 (7). С. 76-80.

19. Дідченко О. І., Горпинич А. О. Підходи до визначення поняття «економічна безпека підприємства» та роль держави в її формуванні. *Теоретичні і практичні аспекти економіки та інтелектуальної власності*. 2012. Випуск 1. С. 186-190.

20. Ігнашкіна Т. Б., Шатохін А. Л. Економічна безпека підприємства та її трактування у наукових працях. *Вісник Хмельницького національного університету*. 2013. №4. С. 88-94.

21. Білоус Я. Ю. Аналіз підходів до визначення поняття «економічна безпека підприємства». *Економіка. Менеджмент. Підприємництво*. 2011. № 23 (II). С.241-247.

22. Фалович А. Дослідження сучасних напрямків визначення сутності економічної безпеки підприємства. *Соціально-економічні проблеми і держава*. 2013. Вип. 1 (8). С. 271–278.

23. Домашенко М. Д. Аналіз наукових підходів до визначення поняття економічної безпеки зовнішньоекономічної діяльності машинобудівних підприємств. *Маркетинг і менеджмент інновацій*. 2011. №3. Т. 1. С.167-172.

24. Васильців Т. Г., Волошин В.І., Бойкевич О. Р., Каркавчук В. В. Фінансово-економічна безпека підприємств України: стратегія та механізми забезпечення: монографія / за ред. Т.Г. Васильціва. Львів : Веселка, 2012. 386 с.

25. Моделювання економічної безпеки: держава, регіон, підприємство : монографія / за ред. В. М. Геєця. Харків : ІНЖЕК, 2006. 240 с.
26. Про акціонерні товариства : Закон України від 17.09.2008 р. № 514-VI. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/514-17>.
27. Про цінні папери і фондовий ринок : Закон України від 23.02.2006 р. № 3480-IV. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=3480-15>.
28. Бурда І. Я. Економічна безпека підприємства та місце в ній кадрової безпеки. *Ефективна економіка*. 2011. №10. URL : <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=743>.
29. Кузьомко В. М. Аналіз наукових підходів до дослідження економічної безпеки підприємства. *Економіка підприємства: теорія та практика* : збірник матеріалів III Міжнародної науково-практичної конференції, 21 жовтня 2010 р. Київ : КНЕУ, 2010. С.156-158.
30. Отенко І. П., Іващенко Г. А., Воронков Д. К. Економічна безпека підприємства : навчальний посібник. Харків : ХНЕУ, 2012. 256 с.
31. Дубецька С. П. Економічна безпека підприємства України. *Недержавна система безпеки підприємництва як суб'єкт національної безпеки України*: збірник науково-практичної конференції, 16-17 травня 2001 р. Київ, 2003. С. 146-172.
32. Подлужна Н. О. Організація управління економічною безпекою підприємства: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. екон. наук: спец. 08.06.01. Донецьк, 2003. 20 с.
33. Основы экономической безопасности (Государство, регион, предприятие, личность) / под ред. Е. А. Олейникова. Москва : ЗАО Бизнес-школа «Интел-Синтез», 1997. 288 с.
34. Мунтіян В. І. Економічна безпека України : навчальний посібник. Київ : КВІЦ, 1999. 464 с.
35. Орехова К. В., Целуйко К. Р. Аналіз підходів до визначення поняття «Фінансова безпека підприємства». URL : http://www.rusnauka.com/16_NPRT_2012/Economics/3_112189.doc.htm.
36. Капустин Н. Экономическая безопасность отрасли и фирмы. *Бизнес-информ*. 2011. № 11-12. С. 45-47.
37. Соснин А. С., Прыгунов П. Я. Менеджмент безопасности предпринимательства : учеб. пособие. Киев : Европейский университет, 2002. 357 с.
38. Гук З. Б. Специфіка підходів до розкриття сутності економічної та фінансової безпеки підприємства. *Інтегроване стратегічне управління: проблеми адміністрування, економічної безпеки та проектної діяльності* : матеріали тез доповідей першої міжвузівської науково-практичної конференції, 24–26 квітня 2013 року, Львів : Львівська політехніка, 2013. С. 27.
39. Баланда А. Соціальні детермінанти національної безпеки України : монографія. Київ : Національна бібліотека ім. Вернадського, 2008. 413 с.
40. Андрієнко В. М. Дослідження сучасних підходів до забезпечення економічної безпеки підприємств. *Будівельне виробництво*. 2014. Випуск 56. С. 13-17.

41. Мігус І. П., Худолій Л. М., Денисенко М. П. Корпоративне управління в системі економічної безпеки акціонерних товариств України: колективна монографія. Черкаси : ТОВ «Маклаут». 2012. 325 с.
42. Мігус І. П. Методичний підхід до оцінки впливу загроз на економічну безпеку емісійної діяльності акціонерного товариства. *Фінансовий простір*. №3. 2013. URL : <http://fp.cibs.ubs.edu.ua>.
43. Основы экономической безопасности. (Государство, регион, предприятие, личность./ под редакцией Е.А. Олейников. Москва : ЗАО «Бизнес-школа «Интел-Синтез», 1997. 288 с.
44. Основы економічної безпеки : підручник / О. М. Бандурка, В. Є. Духов, К. Я. Петрова, І. М. Червяков. Харків : Національний університет внутрішніх справ, 2003. 236 с.
45. Дубецька С. П. Економічна безпека підприємств України . *Недержавна система безпеки підприємництва як суб'єкт національної безпеки України* : збірник матеріалів науково-практичної конференції, 16-17 травня 2001р. Київ : Європейський університет, 2003. С.146-171.
46. Зеркалов Д. В. Безпека комерційної діяльності : довідник. Київ : Основа, 2006. 800 с.
47. Шлемко В. Т., Бінько І. Ф. Економічна безпека України: сутність і напрямки забезпечення : монографія. Київ : НІСД. 1997. 144 с.
48. Губський Б. В. Економічна безпека України: методологія виміру, стан і стратегія забезпечення : монографія. Київ : Укрархбудінформ, 2001. 212 с.
49. Нижник Н. Р., Ситник Г. П., Білоус В. Т. Національна безпека України (методологічні аспекти, стан і тенденції розвитку) : навчальний посібник / за ред. Н. В. Мельника, Н. В. Нижник. Ірпінь : Преса України, 2000. 304 с.
50. Blades D. The hidden economy and the national accounts. *OECD (Occasional Studies)*. Paris, 1982. P. 28–44.
51. Мунтіян В. І. Економічна безпека України : навчальний посібник. Київ : КВІЦ, 1999. 464 с
52. Офіційне інтернет-представництво Національного інституту стратегічних досліджень. URL : <http://www.niss.gov.ua>.
53. Кириєнко А. В. Механізм досягнення і підтримки економічної безпеки підприємства : дис. ... канд. екон. наук : 08.06.01. Київ, 2000. 186 с.
54. Ярочкин В. И. Система безопасности фирмы : учебное пособие. Москва : «Ось-89». 2003. 352 с.
55. Низенко Э. И. Обеспечение безопасности предпринимательской деятельности : учеб. пособие. Киев : МАУП, 2003. 124 с.
56. Мак-Мак В. П. Служба безопасности предприятия как субъект частной правоохранительной деятельности : монографія. Москва : Компания «Спутник+», 2003. 220 с.
57. Молодецький С. С. Рейдерство як загроза економічній безпеці України. *Науковий вісник Херсонський державного університету. Серія: Економічні науки*. 2014. Випуск 5. Частина 2. С. 184-187.
58. Молодецький С. С. Застосування методів впливу у сфері протидії рейдерству в Україні. *Вісник Одеського національного університету. Серія:*

Економіка. 2014. Том 19. Випуск 2/2. С.134-137.

59. Дорошук А. А., Трибуха М. В. Система регулювання рейдерства в Україні. *Економіка: реалії часу*. 2011. № 1. С. 170-176.

60. Рейдерство в Україні: загрози та шляхи протидії. Київ, 2010. С. 6.

61. Рейдери атакують универмаг «Україна». URL : <http://narodna.pravda.com.ua/politics/4eb945efa397a/>.

62. Хто стоїть за рейдерською атакою на найбільший готель Закарпаття? URL : <http://karpatnews.in.ua/news/31818-khto-stoit-za-reiderskoiu-atakoiu-na-naibilshyi-hotel-zakarattia.htm>.

63. На «Бучанський завод склотари» прийшли з обшуком та допитом представники міліції». URL : <http://bucha.com.ua/?newsid=1151072190>.

64. До дерибану колгоспу «Бучанського» причетний Губський. URL : <http://www.kotsubynske.com.ua/2016/09/21/do-derybanu-kolhospu-buchansko-ho-prychetnyj-hubskij/>.

65. Продовжується рейдерська атака на «Турбоатом». URL : <http://www.zahvat.net/6/240/>.

66. Точку в конфлікті вокруг ОАО «Запорожжєоблэнерго» должен поставить суд. URL : <http://www.zoe.com.ua/news/точку-в-конфликте-вокруг-оао-запорож/>.

67. Черноморский судостроительный завод: рейдерский захват или торжество закона? URL : <http://www.rupor.info/fokus/2007/08/13/chernomorskiy-sudostroitelnyy-zavod/>.

68. Рейдерский захват предприятия: как противостоят. URL : http://jupro.ru/reyerskiy_zahvat_predpriyatiya_kak_protivostoyat/.

69. «Енергоатом». Приватизаційна афера. URL : <http://www.zahvat.net/6/13384/>.

70. Бурбело С. О. Методи досягнення корпоративного контролю над підприємствами – об'єктами рейдерських атак. URL : http://www.nbuuv.gov.ua/old_jrn/Soc_Gum/VSunU/2011_7_2/Burbelo.pdf.

71. Молодецький С. С. Новітні форми рейдерства. *Управління діяльністю суб'єктів господарювання в сучасних умовах* : матеріали Всеукраїнської науково-практичної заочної конференції, 30-31 травня 2013 р., Черкаси : ПП Чабаненко Ю.А., 2013. С. 63-65.

72. Правоохоронці розслідують захоплення ЧПК рейдерами. URL : <http://provse.ck.ua/pravoohorontsi-rozsliduyut-zahoplennya-chpk-rejderamy/>.

73. Молодецький С. С. Рейдерство в Україні як загроза підприємницькій діяльності. *Глобальні та національні проблеми економіки*. – 2015. Випуск № 5. URL : <http://global-national.in.ua/archive/5-2015/108.pdf>.

74. Молодецький С. С. Рейдерство у державному секторі економіки держави. *Механізм регулювання міжнародних економічних відносин XXVIII століття* : міжнародна науково-практична конференція, 13-14 грудня 2013 р., Київ : Аналітичний центр «Нова Економіка», 2013. ч. 1. С. 102-105.

75. Mihus I. Threats to economic security of Ukrainian emittents after placement of shares on foreign markets. *European scientific journal of Economic and Financial innovation*. 2018. Pp. 39-47.